

İkinci Baskının Önsözü

Osmanlı'dan Bugüne Gözümüzden Kaçanlar beklenenin üstünde bir ilgiye mazhar oldu. İlk baskısı, bu tür bir kitap için ülkemizde kısa sayılabilecek bir süre içinde tükendi. "Ma'kûlî Yazı", "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Mushafın Gizemi" ve "Karahisarî" bölümleri için hat camiasından, "Aziz Nesin" röportajı için muhafazakâr çevrelerden, "Osmanlı'da Matbaa" bölümü için grafik dünyasından, "Sadaka ve Hizmet Taşları" için belediyeçilerden pek çok tebrik ve teşekkür telefonu aldım. Süleymaniye Camisi'ne ilişkin bölüm, sevgili Mehmet Berksan'ın yakın ilgisiyle hem gerçek anlamda ikmal edilmiş oldu, hem de benim genç ve çok değerli bir dost kazanmama vesile oldu.

Yeni kitabın çıkış noktasını ilk baskının içeriği oluşturmakla birlikte, metinler yeniden gözden geçirilmiş, kimi küçük ekler ve düzeltmeler yapılmış ve daha iyi bir sunum oluşturmak amacıyla tasarımı da geliştirilmiştir. Ayrıca ikinci baskıya *Hattat Halim Efendi'nin Grafik Dünyası* ile *Hendese-i Mülkiye Mektebi* bölümlerini ekledik. İlkinde Halim Efendi gibi büyük bir hattatın Latin alfabesine ne denli hızlı bir geçiş yaparak bu yolda birbirinden güzel eserler ürettiğini –sanırım biraz da hayret duyarak– okuyacaksınız. İkincisinde ise –benim de mezunu olmakla gurur duyduğum– ülkemizin güzide eğitim kurumu İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kuruluş tarihine ilişkin gözden kaçmış kimi önemli ayrıntıları ilgiyle okuyacağımıza eminim. Bu vesileyle, hâlen M.S.B. Askeralma Bölge Başkanlığı olarak kullanılan, eskinin Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn binasının, bu kimliğinin farkına varılarak, Türk Teknik Eğitim Tarihi Müzesi veya İTÜ Müzesi olarak kullanıma açılmasını diliyorum.

Ulusumuzun çok büyük bir kesimi yüzlerce yıldır içinden sökemediği, dahası farkında ve bilincinde olmadığı kalıtsal göçebelik ruhuyla, toplananı, birikeni, geçmişi, anıları çalıp çırpırmaya, yakmaya, yok etmeye ve yağmalamaya çalışıyor. Şimdi bir de "kentsel dönüşüm" adı altında, yüzyıllardır oturduğumuz mahallelerimizi bütün geçmişiyle, yılların biriktirdiği anılarıyla, yıllar içinde oluşmuş özellik ve ayrıntılarıyla, ruhuyla, velhasıl her şeyiyle, üstelik büyük bir heves ve hoyratlıkla yok ediyoruz. Sonuçta, materyalist bir yaklaşımla, bilerek ya da bilmeyerek tarihin izleri silinmektedir.

Yeni kitabın hazırlık aşamasında katkılarını esirgemeyen değerli dostlarım Atilla Bir, Mustafa Kaçar, Melike Taşçıoğlu, Mehmet Berksan, Ali Toy, Ali Rıza Özcan, Savaş Çevik, Esen Çamurdan, Ali Rıza Yılmaz, Murat Bilir, Süleyman Berk, İsmet Gülnihal, Murat Hazinedaroğlu, Mustafa Yılmaz, Cemil Cahit Can, Tevfik Fikret Uçar, Dilek Gürbüz ve Sevim Sevindi'ye ayrı ayrı içtenlikle teşekkür ediyorum. Ayrıca yeni kitabın yayın aşamasında maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen sevgili Salih Kuzu'ya ve her aşamada yardımlarını cömertçe sunan tüm değerli dostlarıma şükranlarımı sunuyorum.

M. Şinasi Acar
Mayıs 2016

Birinci Baskının Önsözü

Benim, karanlıkta kalmış tarih gerçeklerini aydınlatmak gibi bir amacım yok elbet. Yalnızca –belki de fazla meraklı bir ulus olmamızdan kaynaklanan– gözümüzden kaçmış kimi hususları dikkatlerinize sunmaya çalıştım bu kitapta. Kitaptaki konuların tek ortak yanı, kamuoyunca yanlış ya da az bilinir olmalarıdır. Örneğin, Osmanlı'ya matbaanın Sultan III. Ahmed döneminde, 1729'da, Avrupa'dan 273 yıl sonra geldiği söylenir sürekli olarak. Okullarda böyle anlatılır, köşe yazarları böyle yazar. Oysa 1493'te –Gutenberg'den 37 yıl sonra– İstanbul'da ilk kitap basılmıştır. Evet bu kitap basılmıştır, ama Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da basılmıştır. Herhangi bir uğraşın toplumun belli bir döneminde olup olmaması, toplumun o uğraşa, o zanaata, o sanata gereksinme duyup duymamasına bağlıdır. Toplum gereksinme duyuyorsa o uğraş vardır, duymuyorsa yoktur. Aksini düşünmek, genel tarihsel insan gelişimine ve insana güvenmemek olur. Çeşitli ırk, dil, din ve ulustan insanları uyruk kabul eden bir imparatorlukta Arap harfleri dışında, İbrânî, Ermeni, Yunan ve zaman zaman Latin harfleriyle kitap basılırken, Osmanlı'ya matbaanın yaklaşık üç yüzyıl sonra geldiğini söylemek en azından gerçekçi değildir.

Bir başka örnek, Aziz Nesin'in geleneksel Türk el sanatlarına olan düşkünlüğüdür. Aziz Nesin'i herkes mizah yazarı, tiyatro yazarı, şâir ve öykü yazarı olarak bilir. Oysa Fen Tatbikat Okulu öğrencisiyken iki yıl Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etmiş; Kâmil Akdik, İsmail Hakkı Altunbezer, Necmeddin Okyay ve Süheyl Ünver gibi dönemin en ünlü hocalarından hat, tezhip ve minyatür dersleri almıştır. Kendisi Arap harfleriyle de Latin harfleriyle de bir hattat kadar güzel yazardı. Kitabın bir bölümü bu konuda vaktiyle kendisiyle yaptığım bir söyleşiye ayrılmıştır.

Kitapta bu ve buna benzer konular işlenmiştir. Elbette ki kitaptakiler Osmanlı'dan bugüne gözümüzden kaçanların pek azıdır. Umarım bu yolda yapılacak yeni çalışmalar ve verilecek yeni eserlerle gözümüzden kaçanlar en aza indirilir.

Kitabın hazırlık aşamasında katkılarını esirgemeyen değerli dostlarım Bahadeddin Doğramacı, Mehdi Kamruz, Hüseyin Gündüz, Talip Mert, Süleyman Berk, Muammer Ülker, Celal Ertürk, Şeyhmus Dirim, Murat Bilir, Püzant Akbaş, Arslan Mercan, Paker Yenimazman, Atilla Bir, Mustafa Kaçar, Şule Gürbüz, Tevfik Fikret Uçar, Sevim Selamet, Nevzat Kaya, Yılmaz Uyar, M. Birol Ülker, Sevim Sevindi, Dilek Gürbüz, Mustafa Yılmaz, Zerhan Karabiber, Şehnaz Yaren, Köksal Anadol, Necdet Çatak ve Gülelendam Nakipoğlu'nun hepsine ayrı ayrı içtenlikle teşekkür ediyorum. Adlarını unuttuklarımdan başgışlamalarını dilerim. Kitabın yayın aşamasında maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen Türkiye Toprak Sanayii İşverenleri Sendikası Yönetim Kurulu Başkan ve Üyeleri ile Genel Sekreter Bekir Uzun'a ve çeşitli aşamalarda yardım ve desteklerini esirgemeyen tüm değerli dostlarıma şükranlarımı sunuyorum.

M. Şinasi Acar
Aralık 2012

İçindekiler

Süleymaniye'nin Düşündürdükleri	8
Süleymaniye'nin Akustığı	12
Süleymaniye'nin Hava Filtrasyonu	17
Son Restorasyonda Ortaya Çıkan Gerçekler	22
Arakiyeci İbrahim Ağa Camisi	28
Top Kapısı.....	29
Caminin Konumu ve Özellikleri	30
Rüyanın Hikmeti.....	33
Caminin Eşsiz Çinileri	37
Satrançlı Yazı Ma'kulî	40
Ma'kulî Yazının Özellikleri.....	41
Ma'kulî ve Küfi Yazı Ayrımı	42
Ma'kulî Yazı Çeşitleri ve Yazım Kuralları	44
Ma'kulî Yazının Grafik Sanatı Açısından Değerlendirilmesi	48
Topkapı Sarayı'ndaki Mushafın Gizemi.....	58
Hattat Karahisârî'nin Grafik Tasarımcılığı	72
Hat Sanatı ve Tipografi	73
Hat Sanatında Kompozisyon	76
Hattat Karahisârî'nin Yaşamı	77
Hattat ve Yazı Tasarımcısı Olarak Karahisârî.....	79
Karahisârî'nin Müteselsil Yazıları	82
Sonuç.....	88
Hattat Halim Efendi'nin Grafik Dünyası	92
Hattat Halim Efendi'nin Yaşamı.....	94
Hattat Halim Efendi'nin Sanatı	96
Osmanlı'da Kartvizit Tasarımı ve Halim Efendi	101
Latin Harfleri ve Halim Hoca.....	103
Sonuç.....	107
Müteferrika Öncesinde Osmanlı'da Matbaa.....	108
Yazının Kısa Tarihçesi.....	109
Matbaanın Kısa Tarihçesi	110
Matbaanın Osmanlı'ya Girişi.....	112
Müslümanların Matbaaya Uzak Durmasının Nedenleri	113
Osmanlı'da Yahudi Matbaacılığı.....	116
Müteferrika Öncesinde Osmanlı'da Basılan İbrânice Kitaplardan Örnekler	117
Osmanlı'da Ermeni Matbaacılığı.....	122
Osmanlı'da Rum Matbaacılığı	124
Müteferrika Matbaası Üstüne Birkaç Söz	125

Aşk Olmayınca Meşk Olmaz.....	128
Hendese-i Mülkiye Mektebi.....	146
Aynı Rozet İçin İki Ayrı Tarih	147
Askeri Mühendislik Okullarının Kısa Tarihçesi	148
Hendese-i Mülkiye Mektebi'nin Kuruluşu	155
Hendese-i Mülkiye'de Öğrenim	158
Ders Programları ve Sınavlar	161
İmtihân-ı Umûmî Cedvelleri (Genel Sınav Çizelgeleri)	163
Mezunlara Tanınan Ayrıcalıklar.....	166
Sonuç.....	167
Güneş Saatleri.....	168
Saat Kavramı ve Tarihçe.....	169
Güneş Saati ve Türleri	170
1. Küresel Güneş Saatleri.....	171
2. Düzlem Ekranlı Güneş Saatleri	172
Ekvatorial Güneş Saatleri.....	173
Yatay Güneş Saatleri.....	175
Güneş Saatiyle Ülke Saati Arasında Oluşan Farklar	177
2009 Dünya Astronomi Yılı'nda Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde Yapılan Güneş Saati.....	179
Saatçi Dede Ahmed Eflâkî.....	184
Birinci Uluslararası Londra Sergisi	185
İskelet Saatler ve Eflâkî Dede.....	185
Dede'nin Londra-Paris Gezisi.....	189
Dede'nin Dolmabahçe Sarayı'ndaki Saati.....	193
Sadaka Taşları	196
Sadaka Kavramı ve Tarihçe	197
Sadaka Taşlarının Sosyal Yaşamdaki Yeri ve Önemi.....	198
Sadaka Taşlarının Biçim ve Özellikleri	201
Günümüze Ulaşabilen Örnekler	201
Osmanlı Kent Yaşamındaki Hizmet Taşları	214
Binek Taşları	216
Mola Taşları	218
Köşe Taşları.....	220
Anı Taşları.....	221
Sınır Taşları.....	223
Kaynakça	224
Dizin	231